

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

וכתקנו, ועל כן באו בה מצוות מינוי השופטים, מינוי המלך, שבט הכהונה סדרי המלחמה ועוד. בשונה מכל זאת - הדין שלא להביא קרבן בעל מום, בעיקרו הוא דין על היחידים, ואינו מן העניין שייכתב כאן.

ויתכן שמזה למדו חז"ל שהפסוק כלל אינו מדבר ביחס לכל יחיד ויחיד, שא"כ אין מקומו כאן, אלא בא להזהיר הכהנים - שלוחי הציבור, שבעת הקרבתם את קרבנות בני ישראל, לא יפגלו ולא יטילו מום בעבודת הקודש.

לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֶׁכֶּט לְוִי חֶלֶק וְנִחְלָה עִם יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁי יִי וְנִחְלָתוֹ יֹאכְלוּ: וְנִחְלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקָרֶב אָחִיו יִי הוּא נִחְלָתוֹ כֹּאֲשֶׁר דָּבָר לֹא: (יה, א-ב)

כל הרואה את הדברים יתמה מדוע חזרה התורה וכפלה דבריה - שלא יהיה לשבט הלוי חלק ונחלה בארץ. ורש"י הביא מחז"ל שדרשו בכמה דרכים בביאור העניין.

אבל ע"פ פשוטו נראה שהפסוק הראשון אשר מצווה שלא יהיה לשבט הלוי חלק בארץ, מדבר ביחס לנחלת שדה וחרם לפרנסתם, כמו שמוכיח סופו - "אֲשֵׁי יִי וְנִחְלָתוֹ יֹאכְלוּ". ולאחר מכן חזר וציווה שאפילו נחלת בית אחוזה למגורים - לא ינחל בקרב אחיו, כאשר ה' הוא נחלתו.

ואם כנים הדברים, נוכל להבין שמכך נובעים ב' הדינים שבאו מיד לאחר מכן. ראשית - דיני מתנות הכהונה "וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זִכְחֵי הַזֶּבֶחַ אִם שׁוֹר אִם שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הָרֹעֶה וְהַלְוִיִּים וְהַגֵּבֶה", וזה מתחייב מכך שחלק ה' ונחלתו יאכלו, אשר על כן נצטוו ישראל להביא כל הראשית - לשבט הכהונה שהם נחלת ה'.

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יִי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשֹׁכְטֶיךָ וְלִשְׁפָטוֹ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק: (טז, יח).

בפרשה זו נצטוו ישראל שבעת בואם לארץ, יעמידו להם שופטים שישפטו את העם משפט צדק, כאשר היה להם עד עתה, אבל כאן נוסף להם הציווי למנות להם גם שוטרים - דהיינו נוגשים בדבר המשפט, דבר שלא היה להם עכשיו.

וסיבת הדבר היא משום שבימי המדבר הייתה הנהגת השם עליהם נגלית וברורה ויראו לעבור את פי ה' באשר כל מעשה קיבל תגובה משמים כאות לבני מרי, ולא היה צורך בשוטרים שיקיימו את דבר המשפט. רק בעת כניסתם לארץ כאשר עברו להנהגה המלוכשת בדרך הטבע ולא נעשו להם ניסים כבימי המדבר, כאן כבר היה קיים החשש שיהיו כאלו שלא יקבלו עליהם את דבר הדין והמשפט, ועל כן נצטוו למנות עליהם גם שוטרים שתפקידם לקיים את דבר המשפט על ידי כללות העם.

לֹא תִזְבַּח לִי אֶלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תִזְעַכַּת יִי אֶלֹהֶיךָ הוּא (יז, א)

בגמ' דרשו את פסוק זה כאזהרה לכהן המפגל בקרבנות. אבל צריכים אנו להבין כיצד למדו חז"ל דין זה מלשון הפסוק, אחר שבפשוטו הכתוב מדבר על הקרבת קרבן בעל מום כמשמעו.

והנה המתבונן יראה שעצם כתיבתו של פסוק זה כאן מצריכה ביאור רב, כאשר כל פרשה זו עניינה היא העמדת הסדר והמבנה הנכון של עם ישראל כצורתו

לא תחוס עינך עליו וכערך דם הנקי מישראל וטוב לך: (יט, יג)

וברש"י הביא לבאר ע"פ חז"ל: "שלא תאמר הראשון כבר נהרג, למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים" - קמ"ל קרא לא תחוס עינך עליו.

והנה צריך ביאור, באשר זו הפעם החמישית בתורה שנצטוונו על הריגת הרוצח, ומדוע דווקא כאן הוצרך הכתוב להזהירנו שלא נחוס על נפשו של הרוצח במזיד.

והנה המתבונן יראה שכל הפרשה שלפני כן - פרשת הרוצח בשגגה, באה בתורת הצלה לרוצח בשוגג, והתורה מאריכה לתאר עד כמה עלינו לחמול עליו כדי שלא יישפך דם נקי בישראל. ולפי זה היה מקום לטעות ולומר שעלינו לחוס גם על נפש הרוצח במזיד, ועל כן הוצרכה התורה להזהירנו שכל נבוא לרחם על אכזרי זה, כאשר להריגתו יש מטרה ותכלית - ואתה תבער דם הנקי, ויש בכך כדי לתקן את שפיכות דמו של הנרצח. (וע"ע מה שנכתב בזה לקמן בס"ד).

פי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לגדח עליו גרזן כי מפני תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עין השדה לבא מפניך בפיצור: רק עין אשר תדע כי לא עין מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה: (כ, יט-כ)

בפשטות עולה לנו מהפסוקים - שהזהירו ישראל שלא להכרית עצי מאכל, אפילו לצורך בניית המצור. אבל מה רבה התמיהה לראות את דברי הגמ' על פסוק זה (ב"ק צא:): שלא בא הכתוב אלא להקדים עץ סרק לעץ מאכל, אבל אם יש לפניכם רק עץ מאכל - מותר לקצו לצורך בניית המצור. ולכאן יקשה מאוד, וכי אתיא דרשה ועקרא ליה לפשטיה דקרא.

והנה המדקדק בלשון הכתוב יראה שלכאן סופו נכתב ללא צורך "ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה", ויש להבין מה בא לומר, שהרי גם עד עתה עסקינן בבניית המצור, ולמאי הוצרך לחזור ולצוות עליו. ועל כרחק שלא בא אלא לחלק, שכל האיסור עד עתה היה בהשחתת עץ מאכל בסתמא, אבל ועשית מצור - מכל מקום - ואפילו מעץ מאכל.

ואחר מכן בא הדין "וכי בא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר יי: ושרת בשם יי אלהיו בכל אחיו הלויים העמדים שם לפני יי". כאן נאמר להם שיכול לבוא הכהן מכל מקום שבו הוא גר, ולעמוד ולשרת לפני ה' בכל עת שיחפץ. כל עצמו של דין זה מתחייב מכך שבשונה משאר ישראל, שחלוקים לשבטים לפי סדר נחלתם, שבט הלוי אין משמעות מיוחדת למקום ישיבתו, באשר אין לו חלק ונחלה בארץ, כמו שדקדק הפסוק לומר אשר הוא 'גר' שמה - בלשון מגורי עראי, ואם כן בכל מקום מגוריו משתייך הוא באותה מידה לשבט הלוי, ועל כן - ועל כן יכול הוא לבוא ולהקריב בכל אוות נפשו.

וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שנה ונתן לפתח הורע והלהיים והשקבה: ראשית דגנה תירש ויצהרד וראשית גז צאנה תתן לו: כי בו בחר יי אלהיו מכל שבטיה לעמוד לשרת בשם יי הוא ובניו כל הימים: (יח, ג-ה)

הנה פרשת מתנות הכהונה כבר נאמרה להם בפרשת קורח, ובמה שחזרה ונאמרה כאן ביאר הרמב"ן ששנתה בשביל המתנות שנתחדשו בה - ראשית הגז והזרוע לחיים והקיבה. שהרי שם לא נשנו אלא מתנות שיש בהם קדושה - כמו תרומה חלה ובכור, וכאן נוספו ונתחדשו גם המתנות הללו, שבאות מן החולין ואין בהם דין קדושה.

והמתבונן יראה שהדבר מתחייב מגדרי ב' הפרשיות - שהרי שם עניינה של הפרשה היא לקדש את שבט הכהונה משאר העם, ועל כן באו שם רק המתנות שבאות בתורת חלק ה' וניתנות לכהנים לרגל קדושתם היתירה משאר העם. אבל כאן הפרשה עוסקת בעניין העמדת המבנה הנכון של כלל ישראל, וכחלק מזה נצטוונו להחשיב את שבט הכהונה מכלל העם, כלשון הפסוק "כי בו בחר יי אלהיו מכל שבטיה", ולכך גדרה ועניינה של זו הפרשה היא המתנות שמקבלים הכהנים לרגל בחירתם לשרת לפני ה', ועל כן נשנו כאן מתנות אלו שבאות חולין, וניתנו להם לרוב חשיבותם ומעלתם.

לב לרעת – ענין בפרשה

ערי מקלט – מקום המשפט והצדק האלוכי

ספר דברים נקרא בלשון חז"ל 'משנה תורה' על שום שבו הוא משה באר את התורה הזאת, ולכך מצינו בו מצוות רבות שחזרו ונאמרו לישראל, אחר שכבר ניתנו מסיני. דומה שמכל המצוות שחזרו ונשנו בספר זה, מתייחדת מצוות ערי המקלט, אשר נאמרה להם זה לא מכבר – בעמדם בערבות מואב, ונכתבה בסיומו של ספר במדבר, וחזרה ונאמרה להם כאן. ובאמת צריך ביאור רב – מפני מה ראה משה לחזור על פרשה זו ולאמרה לישראל, זמן לא רב לאחר מכן.

וכאשר נעיין בתוכנם של ב' הפרשיות נמצא שבכל פרשה באו פרטי דינים אחרים בענייניו של הרוצח בשגגה, כאשר בפרשת מסעי נכתב חיוב ישיבתו בעיר המקלט עד למות הכהן הגדול, דבר שלא הוזכר כאן כלל, ואילו כאן הרחיבה התורה בכל פרטי המעשה כיצד בא דבר זה לידו, ומפרשה זו למדו בגמ' דינים רבים בגדרי הרוצח בשגגה.

זאת ועוד, שהמתבונן בסגנון כתיבת ב' הפרשיות יראה גם שיש חילוק גדול ביניהם, ביחס של התורה לרוצח בשגגה. ראשית בתיאור השתלשלות מעשה הרציחה, כאשר שם נכתב: "וְאִם בְּפֶתַע בְּלֹא אֵיבָה הִדְפּוּ אוֹ הִשְׁלִיךְ עָלָיו... אוֹ בְּכָל אֶכָן אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רָאוֹת וַיִּפֹּל עָלָיו..." – שם מייחסת התורה במפורש את מעשה ההריגה לאותו הרוצח, ואילו כאן מתואר בפסוק "וְאֲשֶׁר יָבֹא... וְנִדְחָה יָדוֹ בְּגִרְזֹן לְכַרֵּת הָעֵץ וְנָשַׁל הַפְּרֹזֶל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רַעְיוֹ וָמוֹת" – כאן המעשה כמעט לא מיוחס אליו, אלא הפסוק מאריך לפרט כיצד כל זה קרה על ידי נפילת הגרזן, בבלי דעת ובלא ראות.

וכן ביחס לדינו של הרוצח בפרשת מסעי נכתב: "וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לַגִּבּוֹל עִיר מְקֻלָּטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם", – התורה באה להדיא להתיר את דמו לגואל הדם, ואילו לפנינו כתוב "כִּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יִחַם לִכְבוֹ וְהִשְׁגִּיחוּ כִּי יִרְכָּה הַדֶּרֶךְ וְהִפְּהוּ נֶפֶשׁ וְלֹא אֵין מִשְׁפָּט מִוֶּת כִּי לֹא שָׁנָא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שְׁלֹשׁ" – כאן כבר מצווה התורה לעשות כל טעדי בשביל שחלילה לא יקרה דבר מעין זה, וסתירה זו טעונה ביאור.

והנה בעיקר דינו של הרוצח בשגגה היה מקום לתמוה – ממה נפשך, אם באמת נתחייב מיתה, למה לא נצטוו בית דין להמיתו, ואם אין עליו דין מיתה, למה ניתן ביד גואל הדם להרגו. אבל האמת היא שמצד דין רציחה אין לנו עליו ולא כלום, כאשר לא היה במזיד ובהתראה. אבל מצד דיני המשפטים הרי קיימא לן שאדם מועד לעולם, ויש לו אחריות על מעשיו בין בשוגג ובין במזיד. ואשר על כן – למרות שלא נתחייב מיתה בכ"ד, מכל מקום ניתנה הזכות והרשות ביד גואל הדם לתבוע את דם קרובו ולהרוג את הרוצח. ולשון הכתוב מוכיח עליו – "וְשִׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמָּכָה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה" – יש כאן דין ומשפט בין הרוצח ובין גואל הדם, התובע את דם קרובו.

נמצאנו למדים שבמעשה זה יש בו ב' פנים – מחד ניתן לגואל הדם לדרוש מהרוצח את דם קרובו, בהיותו אחראי על מעשיו. ומאידך – כיוון שסוף כל דבר אינו מחוייב מיתה בעצם, כמו רוצח במזיד, ציוותה לנו התורה שעלינו להשתדל להצילו מיד גואל הדם המבקש להמיתו.

וזהו יסוד החילוק בין ב' הפרשיות – פרשת מסעי נאמרה בתורת 'עונש' לרוצח, ובאה מצד תביעת גואל הדם לנקמת דם קרובו. ואילו פרשת שופטים נכתבה בתורת 'הצלה' לרוצח בשגגה, ועניינה הוא לצוותינו לסייע לו להימלט מידיו של גואל הדם.

ב' גדרים אלו באים לידי ביטוי גם בתפקידם ובמהותם של ערי המקלט; מחד הם משמשים כמקום העונש והגלות לרוצח, ומאידך הם מהווים גם מקום הצלה ומפלט מגואל הדם. בפרשת מסעי הם באים בתורת 'עונש' וחובת גלות, ואשר על כן נכתב שם על חיובו של הרוצח לשבת שם עד למות הכהן הגדול, כי היכי דתהווי ליה כפרה לחטאו הגדול. ואילו כאן היחס הוא להיפך – נצטוונו לייחד ערי מקלט ולהכין אליהם הדרך, כדי שישמשו לו מנוס והצלה מידו של גואל הדם הבא להרגו.

ובאמת דבר זה צריך התבוננות- כיצד ייתכן שאותו מקום עצמו ישמש לב' דברים בעת ובעונה אחת- מחד הוא עונש על מעשה הרציחה, ומאידך משמש לו כמקום מפלט והצלה. עוד יש לבאר אמאי נבחרו ונתייחדו דווקא ערי הלווים לשמש כערי המקלט.

ונראה שמה שיוכל להכין לנו הדרך להבנת הדברים, הוא המקום הראשון בתורה שבו הוזכר בתורה דין הרוצח בשגגה - בפרשת משפטים, ושם נאמר: "וְאִשֶּׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לִידּוֹ וְשִׁמְתִּי לָהּ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה". דין זה בא כהמשך לפסוק שקדם לו: "מִכָּה אִישׁ וְמֵת מוֹת יוֹמָת", ועל כך הוסיפה תורה שאם בשגגה באת מעשה לידו, אין לו משפט מות.

והנה משמעות הכתוב "והאלוקים אינה לידו" בפשטות הוא כלימוד זכות על הרוצח בשגגה, ובא לומר שכיוון שלא נתכוון זה להרוג במזיד, ורק האלוקים סיבב והביא זאת לידו, אין לנו להרגו בשל כך. אבל חז"ל דרשו את זה הפסוק להיפך - כלימוד חובה על הרוצח בשגגה - "וכי מפני מה אינה האלוקים לידו, אלא מכאן שמגלגלין חובה על ידי חייב". ומשמעות הדברים היא אדרבא - כיוון שהאלוקים אינה זאת לידו, אות הוא שנתחייב עונש וגלות מן שמיא.

אבל האמת שהדברים משלימים זה את זה, ושניהם באים במשמעות הכתוב - מחד עלינו לחוס עליו באשר לא נתכוון למעשה זה, ורק האלוקים אינה זאת לידו, ומאידך - למרות שפטור בדיני אדם, מכל מקום יש סיבה לכך שנתגלגל הדבר דווקא לידו, ומן השמים נתחייב בעונש ובגלות. ומכ' סיבות אלו הדין נותן שישלח למקום זה, המשמש לו גם כמנוס ומקלט וגם כעונש וגלות.

הרי לפנינו אדם שרצח בשגגה, ולמרות שאין יכולים אנו לחייבו בדיני אדם, מכל מקום בדיני שמים עדיין מחויב הוא בעונש. ומאידך - עומד כנגדו גואל הדם, אשר על פי שורת הדין בכוחו ובזכותו להרגו - בעבור נקמת קרובו, אבל כלפי שמיא גליא שלא ארב לו ולא עשה זאת בכוונה תחילה. על כן ציוונו האלוקים - ושמת' לך מקום אשר ינוס שמה - מקום שבו יתקיים ויתממש הצדק האלוקי, מעבר למה שיכולים אנו לדון למראית עינינו בדיני אדם. ובמקום זה יתקיימו הדברים על פי הסדר האמיתי - מחד יקיים הרוצח את העונש שנקצב לו משמים לכפרתו, ומאידך ישמש לו כמקום מחסה והצלה מגואל הדם, באשר לפי האמת אינו גברא קטילא.

המקום שנתייחד ונבחר לקיים את כל זה הוא דווקא ערי הלווים, משום שעל שבט הלוי נאמר "וְנָחֳלָה לָהּ לֹא יִהְיֶה לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו, יִי הוּא נִחְלָתוֹ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר לוֹ". ואם כן - אין לך מקום יפה וראוי לקיים בו הצדק והסדר האלוקי, יותר מאותו המקום אשר מוגדר כנחלת השם - ולשם גולה הרוצח בשגגה - לקיים בעצמו את הדין שנגזר לו משמים, מאת מי שאינה כל זאת לידו.

דורשי רשומות רמזו מהפסוק "ו'האלוקים א'ינה ל'ידו ו'שמת' ל'ך מקום" - ר"ת אלול. ואכן - נאים הדברים כלפי החודש שבא לפני יום ראשית השנה - עת המלוכה והמשפט, ואשר לקראתו ניתנו לנו הימים האלו, בבחי' 'ושמת' לך מקום' - מקום מחסה והצלה, מנוס וכפרה. והשוגג אשר יבקש לחזור ולחסות תחת כנפי השכינה, יצטרך לעשות מעשה בנפשו ולנוס שמה - אל מקום הצדק האלוקי, שמהווה מעוז ומבטח לכל החוסים בצילו.

ואולי יש בכך לבאר לן מדוע לא מצינו בחז"ל שעסקו בזה, ואף לא תיקנו דינים מיוחדים לימים אלו. שהרי כל עיקרו של זמן זה הוא בהיותו בבחינת "אני לדודי ודודי לי" - ההתעוררות שבאה מצד עם ישראל לקראת יום הגלות מלכם, כאותם בני המדינה היוצאים לקראת המלך, לרוב רצונם ותשוקתם לחזות כבר באור פניו. ואם כן - דבר זה צריך לבוא מצדינו דווקא, ולא שייך לצוותנו על כך. ומי ייתן שנזכה בסיומם של ימים אלו להתבשר משמים, כאז: "וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה אֲנִי בֹרֵךְ כְּרִית, נֶגֶד כָּל עַמִּי אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ כָּל הָאָרֶץ וְכָל הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל הָעָם אֲשֶׁר אִתָּה בְּקֶרְבּוֹ אֶת מַעֲשֵׂה יְיָ כִּי נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ".

לשליחת הערות וכן לקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com.